

מה בקבר 48

חומות וגשרים בתקשורת

עדי מהלאל מתאר את הסופר והעיתונאי י"ל פרץ כ"יצרן של תרבות יהודית מהפכנית" במזרח אירופה ואת מאבקו החברתי והפוליטי בכתב העת הרדיקלי שלו, **די יום טוב בלעטלעך** (1894-1896). עינת לחובר מנתחת את דמותה ואת סיפור חייה של בכירת העיתונאיות בישראל, חנה זמר (1924-2003), שערכה במשך עשרים שנה, מ־1970 עד 1990, את העיתון **דבר**, מנקודת מבט מגדרית-פמיניסטית בצד ההיבט המקצועי. מירה משה, טל לאור ושמעון פרידקין בוחנים במחקרם את מאפייני הפער הדיגיטלי המגדרי באמצעות ניתוח דפוסי האזנה מוגברים לתכנים רדיופוניים דרך הטלפון הנייד ומוצאים כי הרדיו הנייד הוא בעל הפוטנציאל הנדרש לעיצובם מחדש של יחסים חברתיים ותפיסות תרבותיות. ראובן גפני כותב על קהילה, דת ולאומיות בכתב העת **טורי ישרון** של בית הכנסת ישרון בירושלים שהופיע במשך עשר שנים, מ־1966 עד 1975.

אביבית אגם-דאלי עוסקת בדימויים של בעלי החיים כמבטאי עקרונות וערכים ציוניים וכלל אנושיים בעבודותיו של הגרפיקאי אוטה וליש, שעיצב כמה מהסמלים הבולטים של ישראל משנות השלושים ועד שנות השישים. דורית צימנד-שיינר מנתחת את האינדיווידואליזם של הצרכן הישראלי בראי מיתוס יציאת מצרים בפרסומת המסחרית בישראל בשנים 1948-2008.

במאמר הנועל את חטיבת המחקרים בחוברת, והמבוסס על מחקר היסטורי מקיף, סוקרים עמוס בלובשטיין-נבו ויחיאל לימור את הניסיונות בעשורים הראשונים אחרי הקמת המדינה לכוון לימודים אקדמיים בעיתונאות בישראל, שלא צלחו עד עצם היום הזה. נקדיש אותו לשלום רוזנפלד, מייסד המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית, שנקרא עכשיו על שמו. רוזנפלד השקיע מאמצים רבים בקידום של לימודים כאלה בישראל.

בחוברת זו אנו נפרדים מחוקרת ישראלית בעלת שם עולמי, פרופ' תבר ליבס ז"ל, שהלכה לעולמה ב־2015. זו אבדה גדולה וכואבת למחקר התקשורת ולעמיתיה. פרופ' אליהוא כץ כתב דברים לזכרה. גם כל המדורים הקבועים אתנו בחוברת זו, כרגיל.

הניסיונות לחסימת המידע בפני הציבור אופייניים לתקופות של מלחמה או של חרדה ביטחונית כמו זו שבה נתון היום העולם, אבל אינם פוסקים גם בתקופות רגועה. ככל שנבנו סביבם חומות מבפנים ומבחוץ כדי לחצוץ בינם למידע ולקהלם, ידעו אמצעי התקשורת לגלות פרצות בחומות ולבנות להם גשרים ומעקפים. כמו במקרה הישראלי, גם בהיסטוריה התקשורתית היהודית התירוץ לבניית החומה היה, בדרך כלל, ביטחוני, ואת ההגנה על ביטחון הקהילה החליפה הדאגה המוצהרת לביטחון המדינה והציבור. לחומות המידע יש השפעות ארוכות טווח על תפקודן של חברות, על הבניית ערכיהן ותרבותן ועל יכולתן להשתלב בעולם רב תרבותי. את מקום המידע החסר תופס לעתים קרובות מידע מסולף שמגביר את המיסקומוניקציה.

במאמר הפותח חוברת זו כותבים דן כספי ודני רובינשטיין על בנייתה של "חומת המידע" בסכסוך הישראלי-ערבי. הם מוצאים כי השיבושים בזרימת המידע בין העמים המסוכסכים שורדים גם בעידן המדיה החדשה ויש מי שדואג להגביה את החומה דווקא כשיש צורך בהידברות. הם משווים מציאות זו לחומת המידע שבנתה צרפת במלחמתה באלג'יריה. גדעון קוץ דן ב"מעקפים" שמצאה העיתונות העברית והיהודית במאה התשע-עשרה באירופה כדי להתגבר על אילוצי הצנזורה החיצונית של המדינות והפנימית בתוך הקהילות. עוזי אלידע מספר על המשפט שנערך ב־1924 בעקבות תביעה שהגישה הפטריארכיה הלטינית בירושלים נגד העיתון **דואר היום** על פגיעה, כביכול, בדמותו של ישו ושעוררה גם מסע אנטישמי בעיתונות הערבית. מירון מדיני עוסק בחילופי האשמות בין העיתון **הארץ** לראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, משה שרת, אחרי הפיגוע הקטלני במלון המלך דוד ב־1946. יאיר גלילי, אילן תמיר ומורן ירחי בוחנים את תפקודה של עיתונות הספורט הישראלית בתקופת מלחמת לבנון השנייה, ההתכנסות סביב דגל הלאום וזליגת השיח הפטרייטי לשיח התקשורת. חומות וגשרים נבנים גם במלחמות ספרותיות, כמו זו שבין המשוררים אלכסנדר פן ונתן אלתרמן בטוריהם העיתונאיים, שבהם עוסקת במאמרה חגית הלפרין.

קשר – כתב עת לחקר תולדות העיתונות והתקשורת בעולם היהודי ובישראל יוצא לאור פעמיים בשנה ע"י המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש שלום רוזנפלד באוניברסיטת תל-אביב. **קשר** מעוניין לפרסם מאמרי מחקר מקוריים וסקירות מדעיות בכל הנושאים הנוגעים לתולדות התקשורת ואנשי התקשורת היהודים, לפעולתם ולהשפעתם, מבט רב תחומי. כל המאמרים יעברו לשיפוט "עיוור" לקוראים מתוך המועצה המדעית ואם יש צורך בכך, גם מחוצה לה. המציעים מתבקשים להגיש את המאמר בתכנת Word לכתובת המערכת: presstau@tauex.tau.ac.il ויקבלו תשובה תוך שלושה חודשים. האורך הממוצע של המאמר לא יעלה על 8,000 מילים. ההערות והביבליוגרפיה יבואו בסוף המאמר. שיטת הציטוט בהתאם לדיסציפלינה.

המערכת מזמינה סקירות וביקורות על ספרים חדשים בתחום עיסוקו של כתב העת ותציע ביקורות כאלה גם בעצמה. **קשר** מפרסם גם רשימה של עבודות דוקטור ותזות לתואר שני שאושרו לאחרונה בצירוף תמצית של 250 מילים לכל היותר לתיזה ו־500 לדוקטורט.

קשר עוד בטרם נכנסו לתפקידם, ושניהם, כמו קודמיהם, כאן בבית גם כיום. אנחנו סמוכים ובטוחים שתרומתו החשובה של פרופ' שביט לעושר פעילות המחקר ולרמתה תמצא המשך ופיתוח ראויים עם פרופ' חזן. ברוך הבא וברוך הנמצא.

גדעון קורן

בחוברת הבאה של קשר נרצה לעסוק, ברוח הזמן, בנושא "תקשורת והגירה", דיון שעשוי להרים תרומה נכבדה ומרתקת לעיון ולמחקר מנקודת המבט היהודית והישראלית. ואחרון אחרון חביב – ברכה נאמנה לראש המכון הנכנס והעורך האחראי החדש של קשר, פרופ' מאיר חזן, ושלמי תודה לראש המכון והעורך האחראי היוצא פרופ' יעקב שביט. שניהם היו שותפים למלאכת

לתמר ליבס

זכות המילה הראשונה שמורה לזוהר קמפף, והוא אומר: "חכמה, חדה, שנונה". תמר הייתה שונה מרובנו בחוג, מושרשת יותר במדעי הרוח מאשר במדעי החברה. ציוני הדרך שלה היו:

1. רקע משפחתי אמנותי: אביה תרגם קלאסיקות יווניות, אמה עסקה בקדרות ובעלה הוא אדריכל דני נודע שבנותיו המשיכו את דרכו המקצועית. היא התגאתה בכולם מאוד, וגם בבנה יוחנן שלא היה לאמן.

2. תואר בוגרת בפילוסופיה.

3. קריירה כשדרנית בגלי צה"ל ובהמשך, כמפיקה ומגישה של "פינת הנוער" בקול ישראל.

4. החוויה והניסיון של חיים בין-תרבותיים בסרי לנקה ובבריטניה טרם חזרתה למקום הולדתה, ירושלים.

הדוקטורט של תמר עסק בהצלחתה המסחררת של הטלנובלה האמריקנית דאלאס בעולם. מטרת המחקר היו לבדוק אם תרבויות שונות מפענחות מסרים תרבותיים בדרכים שונות; את ההשערה שהאימפריאליזם האמריקני משווק את הקפיטליזם לעולם כולו; ולענות על השאלה: מהו בסופו של דבר המסר? (התשובה: עשירים עלולים להיות אומללים).

נמצא שאופני הפענוח אכן משתנים בין תרבויות, אך יש גם הבנה משותפת רחבה. כדי להדמות הבדלים תרבותיים היא בדקה קבוצות מיקוד שונות בישראל. בקרב יוצאי מרוקו, למשל, נמצאו הבדלים בתוצאות הצפייה בין נשים וגברים. בקיבוצים הסדרה נחשבה להיט. העולים מרוסיה היו חשדנים יותר (מה מנסים למכור לנו?). נוסף על כך נבדקו קבוצות מיקוד של אמריקנים מלוס אנג'לס ושל יפנים ביפן (שם דאלאס לא זכתה להצלחה). בסופו של דבר התזה זכתה בפרס המכובד ביותר שמעניקה האוניברסיטה העברית בירושלים. המחקר זכה בפרסום ציבורי וגלובלי מעבר לחוגים האקדמיים בעיקר הודות לכתבה נרחבת ומפורטת מאת תומס פרידמן שנדפסה בעמוד השני של ניו יורק טיימס.

תמר עסקה במחקר בין-תחומי של הסוציולוגיה ופסיקה ושיתפה פעולה, בין השאר, עם שושנה בלום קולקה, עם ברנדה דנט ומאוחר יותר עם זוהר קמפף. בהמשך הקריירה היא הצטרפה לצוות המחקר של "אירועי המדיה" עם דניאל דיין ואליהוא כץ, והציגה ניתוח חשוב ומעמיק לנאומו של נשיא מצרים אנואר סאדאת, אשר הגיע לירושלים וקרא לשלום בשידור חי. האירוע וסיקורו גרמו להתעניינות מתמשכת בוועידות שלום ובעיסוק שגרתי באירועי מדיה: פיגועי

טרור או טקסים של הסכמי שלום לכאורה. תמר כינתה אירועים אלה "מרתונים של אסונות", מושג שאומץ בהרחבה במחקר.

כשהגיע תורה לשמש כראשת החוג, היא שינתה אותו באמצעות חיבור בין מדעי הרוח למדעי החברה. היא נאבקה למנות אנשי סגל צעירים ומבריקים ותרמה בכך לעיצובה של המחלקה לתקשורת – אולי הטובה בעולם. היא תיזכר שנים ארוכות כמנחה וכיועצת חמה ומבינה, וכעמיתה ששיתפה פעולה עם רבים, גם אני בתוכם. אמנם התווכחנו לעתים קרובות, אבל מהנה ומועיל להתווכח עם מי שמסכימים אתו ביסודו של דבר.

תמר כתבה שני ספרים עם זוהר קמפף על פניה המשתנות של המלחמה על מסכי הטלוויזיה. הספרים הדגישו את העלייה הגדולה בשכיחות הופעתם של אזרחים מן השורה משני צדי הסכסוך ואת תפקידי המחמאות העצמיות שממלאים עיתונאי טלוויזיה (נושא מחקר ליהט כיום). היא חקרה עם עמית פינצ'בסקי ואורה הרמן את השידור הישיר של משפט אייכמן. עם מנחם בלונדהיים עסקה באנלוגיה שבין אסון מגדלי התאומים לסיפור מגדל בבל המקראי. היא פרסמה ספרים עבריים שהתבססו על הרצאותיה בגלי צה"ל וערכה עם דוד לוי סדרה של מקראות מוערות בתחום חקר התרבות הפופולרית אשר נעשו לרבי מכר בהוצאת הספרים של האוניברסיטה הפתוחה.

תמר נודעה כלוחמת למען מטרות נעלות (ואבודות מראש): כמה פעמים ניסתה להציל את רשות השידור, לדחות הטיה פוליטית באמצעי התקשורת. היא הוקיעה את ציד המכשפות ורדיפת הקורבנות באוניברסיטה. היא פעלה להנהיג אינטגרציה בבתי הספר בהרי יהודה ולחזק את מרצ. בקיצור, כפי שאמר אחד מעמיתינו: "היא הייתה אמיצה להפליא ולא פחדה מכלום".

תמר עזבה אותנו בעיצומה של עבודה על כמה וכמה פרויקטים שלא הושלמו. אחד מהם עסק בתפקיד הרדיו בהפצת הלשון העברית; אחר השווה בין היומנים האישיים של כתבים צבאיים במלחמת 1948 לבין הכתבות שפרסמו בפומבי. מאמר נוסף, המנתח את תפקידו של הרצל כאיש תקשורת, עתיד לצאת לאור בקובץ שנושא "תקשורת ותפוצה" שהפקנו במסגרת המכון ללימודים מתקדמים באוניברסיטה העברית. מאמר זה מעלה על נס את מחויבותה העמוקה של תמר כציונית.

אבל לדעתי לבה נשבר באמת רק כששללו לה את רישיון הנהיגה...

אליהוא כץ